

מובא במשנה (ב.) שישנם ארבעה אבות נזיקין. אך בתוספתא (פ"ט) מובא שיש שלושה עשר אבות נזיקין כמו שיטת רבי אושעיא בגמרא (ד.). ועוד ישנה ברייתא בשם רבי חייא, שיש עשרים וארבעה אבות נזיקין. ויש לשאול מהיכן הגיעו התנאים למספרים הללו של אבות הנזיקין? ומה ההבדל בין המשנה לברייתות?

ראשית הגמרא כבר מחלקת בין האבות שבמשנה לבין האבות הנוספות של רבי אושעיא (שם ד.):

תני רב אושעיא, שלשה עשר אבות נזיקין: שומר חנם, והשואל, נושא שכר, והשוכר, נזק, צעה, וריפוי, שבת, ובושת, וארבעה דמתני' הא תליסר. ותנא דידן מ"ט לא תני הני? בשלמא לשמואל, **בנזקי ממון קמיירי, בנזקי גופו לא קמיירי**, אלא לרב.. **תני הזיקא דבידים, וקתני הזיקא דממילא.**

כלומר, ארבעת השומרים וכו' הם שונים מהותית מהאבות שבמשנה (שור בור וכו'): א. במשנה הם נזק של הממון בלבד, ובתוספתא הם נזקי גוף האדם. ב. במשנה ההזיק הוא בידיים, ובתוספתא אלו גם נזקים שבאים ממילא. כלומר, רבי אושעיא צירף אבות נזיקין שבגופו של האדם, ושבאים גם ממילא בצורה פסיבית- חוסר זהירות ושמירה.

רש"י מבאר כדרכו (עיי' רש"י על המשנה) שכל כינוי שמם כאבות הם משום כתיבתם בתורה, וזה לשונו (ד"ה אבות, ד"ה וריפוי):

קרי להנך דכתיבין בקרא. כולהו יליף מקראי בפרק החובל וכיון דכתיבי אבות נינהו.

אמנם שהגמרא מביאה את הברייתא של רבי חייא עשרים וארבע אבות נזיקין, רש"י לא כותב בצורה כוללת שכולם כתובות בפירוש בתורה. והסיבה לכך ששלושת האבות האחרונים לא כתובים בפירוש, ע"כ רש"י מבאר כך את אלו האבות (ד"ה ומנסך):

מטמא מדמע ומנסך **לא כתיבי בהדיא ואפילו הכי הוּו אבות שבכלל נזק הן** ונזק ממון כתיב בתורה (ויקרא כד) מכה נפש בהמה ישלמנה.

כלומר, מטמא מדמע ומנסך, אינם כתובים בפירוש בתורה, אך הם סוף סוף נזק- ואותו נזק ממוני בצורה כללית כתובה בתורה (לאחר מכן בדף ה. נלמד הכל בג"ש חוץ מאלו "מטמא ומדמע ומנסך בכלל נזק הן ובנזק כתיב ביה תחת" כלשון רש"י).

ע"כ יש לעיין בשיטת רבי חייא שבעצם מכנה שם אבות לנזקים שאינם כתובים בתורה! ועוד ששאר התנאים חולקים עליו או שאלו הנזקים כלולים בשם 'נזק' או שלא מנו היזק שאינו ניכר!

כמו שראינו לעיל הגמרא מחלקת בין היזק שנעשה בידיים- שור בור מבעה והבער, לבין היזק שנעשה ממילא- ד' השומרים. מקשה הרב סולוביצ'יק שהרי בור היזקו ממילא! וזה לשונו (שם ד"ה תני):

משמע דכל ד' אבות דנזקין דמתניתין היזיקא דבידים הם. **וקשה למה נקראו ד' אבות נזקין דמתניתין הזיקא דבידים? והרי בור בכלל ובור הוא הזיקא דממילא!**

ומתוך, שיש הבדל בין ד' השומרים אשר שעבדו את עצמם להתחייב על כל נזק כמזיק, מה שאין כן בבור שהתורה הגדירה אותו כמזיק בידיים. כלומר, בבחירת האדם לשעבד עצמו להיות שומר, אך בור הוא כבר מוגדר כמזיק בידיים- ללא בחירה אלא עצם פתיחת הבור.

נראה שיש כאן מגמה בין יסודות המשנה לבין שאר הברייתות, שהמשנה מביאה את אבות הנזק העצמיים שור בור מבעה והבער, בעצם הגדרת התורה כמזיק. לאחר מכן התוספתא מוסיפה גם אבות נזיקין הקשורים לגופו של האדם והנזקים שבאים ממילא. ולאחר מכן בברייתא של רבי חייא ישנה תוספת של נזקי קנסות, שאלו אבות נזיקין שמתפשטים יותר, שהרי מודה בקנס פטור, ואין דנים קנסות בח"ל (וכך גם הגמרא לקמן טו. לומדת שקנס מגיע ממקום שאין צפי שיחול הנזק "לא בעי שימור").

עולה מהאמור, שארבעת אבות הנזיקין הם הגרעין, התוספתא כמשנה חיצונית, יוצאת החוצה ומתפשטת גם לאבות יותר כלליים. והברייתא מתפשטת עוד עד למקומות שלא צריכים שימור, שהרי הם רחוקים יותר במגע עם הגדרת הנזק. וכן נראה בצורה הפוכה, **שעשרים וארבעה האבות הנזיקין, מלמדים שהנזק פוגש אותנו כמעט בכל מפנה**, עד היזק שאינו ניכר. ומצטמצם לשלושה עשר אבות שבגוף האדם ובממונו, ולאחר מכן מצטמצם לדין המשנה ארבעת היסודות של הנזק בעולם. **ואם נצמצם עוד נגיע לאב הראשון של שאר האבות הלא הוא 'שור' כמו שמובא בספרים הקדושים ששור הוא בחי' הדין שמשם יוצא עולם הנזק הכללי** (ועיי' זוהר משפטים קיח: " ובגין דא התחלה דלהון השור קשור בד' אבות נזיקין").

עתה ראינו שכל אבות הנזיקין כתובים בפירוש בתורה, אך שלושת האבות האחרונים של רבי חייא "לא כתיבי בהדיא" בפסוקי התורה. ונשאלת השאלה, מדוע הם נכללים באבות הנזיקין אם אינם מפורשים?!

ונראה לענ"ד שיש כאן חיבור עמוק לשאר הדברים שהזכרנו. סוף האבות, מטמא מדמע ומנסך אלו נזקין שאינם ניכרים. נראה שבעומק הדברים אלו אבות נזיקין שפגעו בבעלות של האדם דרך עבירה רוחנית ולא גופנית. ההיזק איננו ניכר, **וע"כ בכוונה התורה איננה כותבה אותו בפירוש בתורה- שהרי הוא אינו ניכר!** אבל בודאי שהוא נמצא ונכלל בנזק, וכמו שאומר רש"י "ואפילו הכי הוּו אבות שבכלל נזק הן!"

כלומר, התורה כללה גם נזקים שאינם ניכרים ומפורשים בתורה. וכמו שהזכרנו, **המשנה הגרעינית מביאה את יסודות אבות הנזיקין, וההתפשטות ע"י התוספתא והברייתא לכל מפנה בחיים, עד רמת היזק רוחני שאינו ניכר, בבחינת הנעלם והנסתר. גם הללו אבות הכתובים בתורה שלא בפירוש, אלא בצורה שאיננה ניכרת.**